

9. Krúdy Gyula (1878–1933)

Krúdy mintegy 120 kötetnyi életművében bőven találunk gyermek- és ifjúsági olvasmányt. Regényt, novellát és mesét egyaránt. A Szindbád írójára meghatározó hatást gyakorolt a keleti mese, az Ezeregyéjszaka. Anderseni motívumok is főlűnnek meséiben (pl. a bodza-anýó!..a), s mesei látásmódja emlékeztet Andersenére. a valóság elemeit varázslatos természetességgel játssza át a mese közegébe. Erre a legtökéletesebb példa a *Madárijesztő Manó kalandjai a kertben és a kert környékén* című meseciklusa.

Még ebben az állatmese-sorozatban is megjelenik a történelmi mozzanat: a Madárijesztő Manón lengedező festői rongy azért „nem divatos”, mert nagyapó puskaaporos hordója Komárom ostromakor fölrobbant, s a kabát szertefoszlott (íme a Klapka mellett kitartó Krúdy-nagyapa, a honvédtiszt utolsó ruhadarabja). Madárijesztő Manó kalapját pedig még a Napóleon elleni felkelés nemesi „behívóit” kézbesítő postás viselte. A Krúdy-család másik hagyománya is föl kísért a Madárijesztő-mesében: az örökös perpatvar Madárijesztő és a madárnépség között csakúgy bővelkedik jogász kifejezésekben (porkoláb, csendbiztos, betyár, házkutatás, pandúr, vallatás). Mindvégig ironikus a mese hangvétele. Pl. a Kaland Szél úrral c. fejezet pár mondata: „Madárijesztő Manó nem azért volt hivatalos személy, hogy könnyen megadta volna magát. Régi pandúr korából örökölte a köpenyegét, értett ő a betyárokkal való verekedéshez.” Még az orvosi is jogász formát ölt: a zöldharkály, a fák házi orvosa „jegyzőkönyvet” vezet betegeiről (a százéves ihar „derékfájásról” panaszkodott). Madárijesztő Manó „feljelentette” a fejszés embernek a vén ihart. A fejszés kéznek azonban „több esze volt”, kitapogatta az új rügyecskét az iharfán, ezért „megkegyelmezett neki”. A töviskesdisznótól természetesen azt kérdi Madárijesztő Manó: „Micsoda jogon tartózkodik a kertemben? Van passzusa?” A fülemülék mint „szürkeruhás kívándorlók” jelennek meg a kert háborítására. A ravasz röptű szarkák oldalvást köröztek, „mintha egy olló repülne”, s Madárijesztő csak szeles időben tudta ellenük fölemelni a karját. A vakondok „aláásta” a Madárijesztő Lábait, s az elvesztette egyensúlyát a hajnali szellőtől. A cseresznyező rigókat azzal üldözi el, hogy „állásával játszik”, s ezt „hivatalos komolysággal” közölte. A Krúdy-mese minden porcikája valóságselemt, s a mesei új rendezés csak még élesebben ütközteti a való világ ellentétes erőit. A befejezés inkább népmesei, nem a Madárijesztő „megjavulása”, mint inkább végső kudarcának beismerése. Megint „jogias” mozzanatról van szó: a „végrendelet” szerint egész birodalmát a „jogos tulajdonosokra” hagyja a haldokló „híres csősz”.

A *Ki jár az erdőn?* című meséje az álmodó Krúdyra vall. Már a kezdet is: „Álmodtam-e vagy megtörtént igazán, már magam sem tudom bizonyosan, de megérdemli, hogy elmeséljem.” Egy erdőben eltévedt fiú keresésére indul az erdő népe. A törpekirály előbb a madarakat, aztán a négylábúakat, végül a törpéket mozgósítja. A kis emberkék meg is találják egy vízmós szélén az alvó fiút. Fel sem ébresztik, úgy viszik haza gallyakból font hordozható ágyon. Hadd higgye, ha felébred, hogy az egész csak álom volt. „Ám olyan álom, amiből a jövőre okulnia kell” – fűzi hozzá a befejezésben Krúdy, tőle szokatlan módon.

Gyermekkorában volt valami Huckleberry Finn féktelen kalandvágyából. Napokig bújkált „a nyíri holt vizek között.” A Huck Finn iránti rajongásáról vall *Két kis pajtásomnak* című emlékező írásában: „Huck szabad ember volt, senki sem gúnyolta cipőjéért, bár lába kilátszott; szakadozott gúnyját a leggazdagabb fiú is szívesen viselte volna, mert hisz a rongyos kabátban halászszer szám volt.” S micsoda hódolat van Krúdy hangjában, amikor megállapítja Mark Twainről, hogy „ő volt maga Huck Finn!”

Krúdy erős történelmi érdeklődése magyarázza a török- és kuruckori történetek sorát. Néha anekdotikusan ábrázol. Ilyen a *Török gyerek, magyar gyerek*: Palkó és Ali barátságáról. Bár Ali kövel bedobta Palkó fejét, mikor Ali fürdés közben segítségért sikoltott, mégis Palkó mentette ki a Dunából. Ali mindig „gyáva magyarnak” csúfolta Palkót, de a magyar fiú rácfolt erre a bravúros mentéssel.

Mondákat is közöl Krúdy, néha a népi változat földolgozását. Helyi mondái közül ilyen a Tisza keletkezésmondája és a *Miért sárga a Zagyva?* című regéje. (Előbbi a kanyargósság okát magyarázza a szántó számar bogáncskapkodásával, az utóbbi pedig a Zagyva lázadását és megbüntetését beszéli el.)

Nagyapja honvéd kapitány lett a szabadságharc alatt. A kuruckori történeteken kívül (*A szabadság csillaga* c. regény, a *Rákóczi jön* vagy az *Úton* c. elbeszélés) ezért is olyan gyakori a kossuthi téma (*A pirossapkások*, *A drótosztót*, *A törpe trombitás*). Az utóbbi szintén anekdotikus: a törpe disznópásztorból lett huszártrombitás egymaga „kitrombitálta” az ellenséget egy városból.

Az ifjúság számára is egyik legfontosabb és leginkább „krúdys” téma lehet a dzsentrit leleplező elbeszéléseké. Mert Krúdyban nem a sajnálkozó hang a leglényegesebb, hanem a leszámoló, pl. *A kétlábú tücsök* c. kisvárosi rajzában: „A Nyírség az a hely, ahol legtovább volt agaruk és vizsla kutyájuk a tönkrement gavalléroknak, és ahol mindig-mindig emlékeztek a régi uraságra, elkótyavetyélt tekintélyre, ősi birtokra és fennhéjázó nemessegre. Itt mindenki a múltjából akart megélni. Kártyáztak, ittak, vetélkedtek, cifra kocsin jártak, hajdút tartottak, párbajoztak, barátkoztak, hangosak voltak a kurjantásaik, de már mindeki tudta, hogy vége e világnak.” A Noszty-problémát, a dzsentri hozományvadászatát pár évvel korábban megírta, mint Mikszáth (*Egy ember meg egy rongyos kabát* c. elbeszélésében).

A *Csizmás Kandur* 1917 karácsonyának háborús „népjóléti” akcióját örökíti meg: harminckétezer pár gyermekcipő kiosztásával legalább annyit elérnek, hogy a gyermekek sírásója egy időre megpihenjen a kapáján. A *Szegény gyerekek a Szigeten* pedig egyik legszebb írás a Tanácsköztársaság korából. A három oldal szinte egyetlen dallamos hullámvérésű mondat arról, hogy „a szerzetesi csend, a lemondásos alkonyat” megtelik a gyermekek hangjával.

A Delfin-könyvek egyikeként megjelent Krúdy *Rózsa Sándor* c. kisregénye. Krúdy arra vállalkozott, hogy megírja a „betyárok csillagának” első hiteles életrajzát. Így nyilatkozik róla egy évvel a megírás után, 1924-ben: „A legendákból, mesemondásokból nem volt könnyű dolog kihámozni az igazságot. . . Sokszor álltam meg tűnődve hivatalos ügyiratok állításai és a mesemondások felett.” A regényben semmi sincs Krúdy andalító álomlátásai-ból, realisan örökíti meg Rózsa Sándor 150 tagú szabadcsapatának részvételét a szabadságharcban, a kossuthi amnesztiát, a vonatrablást, a betyárkodást és a börtönéveket. A hőst és a garázdát egyaránt megrajzolja Rózsa Sándor alakjában. Ezzel az életrajzi és történelmi hűséggel a móríci ábrázolás felé mutat.

IRODALOM

Szabó Ede: Krúdy Gyula. Szépirodalmi Könyvkiadó 1970.

Krúdy Mária: Szindbád gyermekkora. Móra Könyvkiadó 1975.